

ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ

Red October: The Revolution that Changed the World
© Douglas Boyd, 2017
© The History Press, 2017
Published by arrangement with Lester Literary Agency

© Деян Кючуков, *превод от английски*
© Дамян Дамянов, *дизайнер на корицата*

© Сиела Норма АД

София 2017

ISBN: 978-954-28-2409-1

Д Ъ Г Л А С Б О Й Д

ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ

ИСТИНАТА ЗА РЕВОЛЮЦИЯТА, КОЯТО ПРОМЕНИ СВЕТА

Превод от английски Деян Кючуков

 ciela

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на съкращенията.....	7
-----------------------------	---

Част 1

Глава 1. В НАЧАЛОТО БЕ СЛОВОТО	9
Глава 2. КОЙ Е ЛЕНИН?.....	17
Глава 3. КОЙ Е ТРОЦКИ?	25
Глава 4. КОЙ Е СТАЛИН?	31
Глава 5. ГЕНЕРАЛНА РЕПЕТИЦИЯ ЗА РЕВОЛЮЦИЯТА	40
Глава 6. РУСКА РУЛЕТКА.....	51

Част 2

Глава 7. ДВА ИЗСТРЕЛА И 38 МИЛИОНА МЪРТЪВЦИ.....	59
Глава 8. ОРЪЖИЕТО И ЖЕНАТА	67
Глава 9. ГОЛЯМОТО ОТСТЪПЛЕНИЕ.....	79
Глава 10. ПИСМА ОТ АДА.....	92
Глава 11. БОГ ДА ПОМАГА НА РУСИЯ!.....	107
Глава 12. БЕЛИ НОЩИ, ЧЕРВЕНИ ДНИ	121
Глава 13. МИР?	141
Глава 14. БОРБА ЗА ВЛАСТ.....	149
Глава 15. ВРАГ ПРЕД ПОРТИТЕ	159
Глава 16. КЪРВАВО УБИЙСТВО	177
Глава 17. ВЪТРЕШНИЯТ ВРАГ	191
Глава 18. ОБЯВЯВАНЕ НА ВОЙНА НА СВЕТА.....	211
Глава 19. НЕДОПУСТИМОТО ПИСМО.....	220

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АПП	Американска програма за подпомагане
АУВК	Австро-унгарско върховно командване (през Първата световна война 1914–1918 г.)
ВОб	Военна организация на болшевиките
Генсек	Генерален секретар (на КПСС)
ГК	Главкомандващ
ГПУ	Государственное политическое управление (съветска служба за сигурност 1922–1923 г.)
КГБ	Комитет государственной безопасности – последната съветска служба за сигурност
Коминтерн	Комунистически интернационал
КПВБ	Комунистическа партия на Великобритания
КПСС	Комунистическа партия на Съветския съюз
НЕП	Нова икономическа политика
НКВД	Народный комиссариат внутренних дел (съветска служба за сигурност 1934–1946 г.)
ОГПУ	Объединённое государственное политическое управление (съветска служба за сигурност 1923–1934 г.)
Оргбюро	Организационно бюро на КПСС
Охранка	Отделение за охрана на обществената безопасност и ред (царска тайна полиция)
Политбюро	Политическо бюро (управляващ орган на Централния комитет на КПСС)
ПОУМ	Работническата партия за марксистко обединение (Испанска марксистка партия от времето на Испанската гражданска война)
РСДРП	Руска социалдемократическа работническа партия
РСФСР	Руска съветска федеративна социалистическа република
Совнарком	Съвет на народните комисари
СССР	Съюз на съветските социалистически републики (1922–1991 г.)

Ставка	Ставка на върховния главнокомандващ (Орган на висшето командване на руските войски 1914–1918 г.)
ФБР	Федерално бюро за разследване (САЩ)
ЦК	Централен комитет (на КПСС)
ЦС	Централни сили (през Първата световна война 1914–1918 г.)
ЧК	Извънредна комисия (първата съветска служба за сигурност)

Бележки:

1. Всички преводи са на автора, освен ако не е указано друго.
2. До февруари 1918 г. в Русия се ползва юлиански календар, който изостава с тринадесет дни от съвременния григориански календар, въведен от папа Григорий XIII през 1582 г. и впоследствие навлязъл в християнския свят. Ето защо Октомврийската революция всъщност е през ноември 1917 г. Датите в книгата са дадени според съвременния календар, освен ако не е указано друго.

ЧАСТ 1

Глава 1

В НАЧАЛОТО БЕ СЛОВОТО

Книгата на Карл Маркс *Das Manifest der Kommunistischen Partei*, или „Манифест на Комунистическата партия“ е публикувана на немски през 1867 г. и впоследствие преведена на много други езици. В оригинал тя започва с думите: *Ein Gespenst geht um in Europa – das Gespenst des Kommunismus* – „Един призрак броди из Европа, призракът на комунизма“. Продължава с твърдението, че всички правителства в Европа се боят от тази почти несъществуваща досега политическа партия, и завършва с призива *Proletarier aller Länder, vereinigt euch!* – тоест „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“. В манифеста не присъства формулата *Jeder nach seinen Fähigkeiten, jedem nach seine Bedürfnissen* – „От всекиго – според способностите, всекиму – според потребностите“. Извън определени религиозни общности тази утопична формула никога не е работила продължително време. Маркс я цитира в своята „Критика на Готската програма“ от 1875 г., но преди това, още през 1839 г., тя е използвана от френския социалист Луи Блан, чиято версия на комунистическата философия се нарича „бланкизъм“. В един или друг вид идеалът на комунизма, не неговата практика, може да се проследи назад чак до 1755 г.

1848 г., в която Маркс започва да пише манифеста¹, е година на революции в цяла Европа. Те започват от Сицилия през януари, продължават във Франция през февруари и постепенно обхващат над петде-

¹ Обикновено се приема, че написването му е отнело двацет години.

сет държави на Стария континент и извън него. За това съвпадение играят роля много фактори, включително недоволството на бързо растящата работническа класа – трудеща се в огромни фабрики, гладна, зле платена и живееща в бързо разрастващи се гета, лишени от подходяща инфраструктура като павирани улици и канализация. Гневът на тези хора често бива впряган и насочван от образовани лидери от средната класа, подобни на Карл Маркс, който сам е отрасъл в заможно германско еврейско семейство, и на неговия сътрудник Фридрих Енгелс, произхождащ от богата немска протестантска фамилия. Енгелс допринася за изготвянето на манифеста, но не е споменат като съавтор или сътрудник при публикацията му.

Мартенската революция от 1848 г. в тридесет и деветте княжества на Германската конфедерация (Германия става единна държава едва през 1871 г.) е последвана от въстания в Дания и Шлезвиг-Холщайн в края на същия месец. По̀ на север, в Швеция, бунтовете са разпръснати с конна полиция в Стокхолм. Отцепилите се швейцарски кантони са вразумени и вкарани в Швейцарската конфедерация. Полша, дунавските княжества, Влахия, Моравия и украинска Галиция също стават свидетели на метежи и размирици. Големият ирландски глад води до надигане на движението „Млада Ирландия“, което завършва с кръвопролития. Австрийската империя е разкъсвана от различни революционни фракции от социалистически и националистичен характер, търсещи откъсване от хегемонията на Виена. В Унгария изглежда, че въстанието за самоопределение ще се увенчае с успех, докато не бива потушено, с известни отстъпки, от руски и австрийски войски. Само за една година десетки хиляди стачници и демонстранти са избити из целия континент. Мнозина други биват прокудени в изгнание, като предпочитаната дестинация е Франция поради нейната традиция да приема политически бежанци след революцията от 1789 г. Дълго след това „духът на 48-а“ вдъхновява въстания в държави по цял свят.

Според Маркс цялото това брожение доказва, че е дошло време да се разруши буржоазно-индустриалното общество, създадено от промишлената революция, привлякла в градовете и фабриките милиони работници и техните семейства – бивши свободни занаятчии или

крепостни селяни при феодализма. Що се отнася до Русия, макар Екатерина Велика вече да е издала своя „наказ“, или наставление от 1767 г., проповядващо в духа на просветения абсолютизъм, че всички хора са равни, и заклеяващо смъртното наказание, изтезанията и крепостничеството, феодалните порядки остават широко разпространени в Русия и се премахват едва век след „наказа“, през 1861 г.

По-рано, трудейки се самостоятелно или на малки групи, работническата класа няма възможност да се организира така, че да договаря за себе си по-добри условия. С появата на фабриките, тези индустриални храмове на XIX век, събиращи на едно място по няколко хиляди мъже и жени, възниква лесна комуникация между всички онези, които споделят общото негодувание срещу дългите смени, тежките и понякога опасни условия на труд, лошото заплащане и мизерните квартири, липсата на здравно обслужване, високата детска смъртност, лошата храна и облекло. Принос за това има и появата на свободна преса – макар повечето периодични издания да подкрепят властимащите, излизат и някои евтини вестници, разпространявани сред пролетариата.

Маркс е човек с класическо образование, приближаващ петдесетте по времето, когато се появява на бял свят неговият многословен и леко объркващ „Манифест“. В него той проследява развитието на човешкото общество от появата на първите селища, през феодалния период, когато наследствените благородници са имали абсолютна власт над обикновените хора, до средновековните гилдии, позволили на независимите градове да сформират нова, буржоазна класа от занаятчии, търговци и спекуланти, която се превръща в движеща сила на промишлената революция. В Европа от XIX век според него е назрял моментът за следващото дълбоко разместване на социалните пластове, а именно мнозинството на работниците, или пролетариата², да завземе

² Счита се, че думата се появява по времето на Сервий Тулий, легендарния шести цар на Древен Рим (управлявал 575–535 г. пр.н.е.) и означава гражданин от най-ниската класа, служещ на държавата не с имущество, а само с потомството си, способно да се сражава. Произлиза от *proletus*, означаващо „такъв, който има потомство“. Оксфордски речник на английската етимология (Oxford, Clarendon Press, 1966).

властта над по-малобройната буржоазия, която досега го е експлоати- рала. Частната собственост, наследствените права и владението върху земята трябва да бъдат премахнати, а средствата за производство – предоставени на работниците, които да споделят помежду си произ- ведените блага. Но тъй като буржоазията контролира силите на закона и реда, тя няма да се откаже лесно от монопола върху властта, който следователно трябва да ѝ бъде отнет *насилствено*, посредством рево- люция.

Имайки предвид милионите хора, страдали и умрели от различните форми на прилагане на комунизма, си струва да се сравнят утопичните аспирации на политическата философия с начина на живот на нейния създател. Роден в Трир, Прусия, през май 1818 г., Маркс завършва гим- назия и кара продължително студентство, през което е издържан от заможното си семейство. Поради лошо здраве е освободен от задъ- лжителната военна служба. Макар както по майчина, така и по бащина линия да произхожда от поколения равини, баща му Хайнрих³ е адво- кат, приел протестантството. С приходите от успешната си юридиче- ска практика той купува няколко лозя и престижна 10-стайна резиден- ция близо до все още съществуващата тогава римска порта на Трир, известна като Порта Нигра. Фрау Маркс, която не се е покръстила и остава във всяко едно отношение еврейска майка, е потомка на хол- ландска бизнес фамилия, свързана с основателите на електрическата империя „Филипс“. Още като осемнайсетгодишен студент синът им се сгодява за Жени фон Вестфален, девойка от аристократично семей- ство, което категорично не одобрява нейния избор – отчасти защото младият Карл е еврейин, макар и кръстен в протестантска църква, но също и защото не проявява никакво желание да работи и печели пари, с които да издържа съпруга и семейство. Още тогава, както и през целия си живот, той остава напълно обсебен от себе си. Многократно приема пари от холандските роднини на майка си, макар да знае, че идват от хора, които революционерите наричат „експлоататори на ра- ботническата класа“.

Другото „име“ на ранния комунизъм е Фридрих Енгелс. През 1842 г., когато е двацет и две годишен, заможните му родители го

³ Рожденото му име е Хершел, сменено на Хайнрих при покръстването.

изпращат в Манчестър, за да служи като чиновник в една от няколкото им текстилни фабрики. Правят го с надеждата, че техният син ще „поумнее“ и ще се залови с нещо сериозно. Вместо това Фридрих се запознава с радикалната млада работничка Мери Бърнс, която прави всичко по силите си да го откъсне от буржоазната кауза, показвайки му нелицеприятната страна на нейния просперитет. Както е казал нейният съименник Робърт Бърнс, „и най-добре скроените мечти на мишките и хората често остават неосъществени“. Макар да не се женят, понеже презират брачната институция, двамата написват под фамилията Енгелс „Очерк на критика на политическата икономика“ и я изпращат в Париж – града, където Маркс се мести през 1843 г., малко след женитбата си за Жени фон Вестфален. Начело на група млади немски емигранти социалисти, той публикува периодично издание, озаглавено *Die Deutsch-Französische Jahrbücher*, или „Немско-френски годишници“ – не че френският принос в тях се забелязва. „Критиката“ на Енгелс е публикувана, както и три по-късни негови статии, заклеймяващи детския труд, промишленото замърсяване, а също тежките условия на работа и ниското заплащане на британския пролетариат. Тези статии са включени в първата му книга – „Състоянието на работническата класа в Англия“, излязла на немски език през 1845 г. и на английски през 1887 г.

Парижкото списание на Маркс залязва, когато единственият му покровител се разочарова и оттегля финансовата си подкрепа. Но през 1844 г. той се запознава с Енгелс – двамата споделят навика да четат безплатно руски вестници в модното бистро „Льо Дом“ – и от това се ражда едно доста неравносвойно партньорство. След като Енгелс отива да преследва политическа кариера в Германия, Маркс е прогонен от Франция и през февруари 1845 г. заедно със семейството си се мести в Брюксел. Скоро Енгелс също се присъединява към тях и двамата с Маркс в продължение на три години се занимават с нелегална дисидентска организация, наричаща себе си „Съюз на справедливите“, който по-късно се превръща в „Съюз на комунистите“. През този период Енгелс дава своя принос към трудовете на Маркс, макар последният да не го признава публично. Изгонен от Белгия, защото е давал пари

за въоръжаване на антиправителствени екстремисти, Маркс се връща в Кьолн, обсебен от своята теория, че буржоазията в родината му ще отхвърли феодалните монархии на няколко германски кралства и княжества, а пролетариатът сетне на свой ред ще свали буржоазията. Като използва наследството на баща си, той започва да издава нов ляв ежедневник – „Нойе Райнише Цайтунг“. Макар мнозина да допринасят за списването му, дори официалният съредактор Енгелс трябва да признае, че тираничният 30-годишен главен редактор е абсолютен диктатор. Не е изненадващо, че Маркс на няколко пъти бива изправян пред съда за нарушаване на обществения ред и обида на длъжностни лица. Изгонен от Германия с бременната си съпруга, която вече е родила три деца, той се връща в Париж, за да завари Града на светлината⁴ обхванат от репресивна контрареволуция и холерна епидемия. Лишен от пруско гражданство през 1849 г., той емигрира в Лондон и се изпокарва с повечето други членове на „Съюза на комунистите“, който вече е прехвърлил седалището си там.

Макар че от време на време Маркс пише статии за левия „Ню Йорк Дейли Трибюн“ и други социалистически вестници, след преместването в Англия семейството му няколко години живее в крайна бедност, в мизерна тристайна квартира в Сохо, докато той всеки ден прекарва дълги часове в добре отоплената читалня на Британския музей. Поне веднъж през 1850 г. Жени и децата са изгонени заради неплатен наем, а вещите им са изхвърлени на улицата – не че е имало много за изхвърляне. Един посетител коментира ужасните условия и мръсотията, в която живеят – изпочупени мебели, окаяно облекло и оскъдна храна. Самият Маркс също го потвърждава, пишейки през лятото на 1851 г.:

Синът ми е болен, малката Жени е болна, Ленхен е болна... Не мога да повикам лекар, защото нямам пари за лекарства. Последните осем-десет дни храня семейството си само с хляб и картофи⁵.

⁴ Прозвището възниква първоначално заради газовото осветление на главните улици.

⁵ М. Еванс, „Карл Маркс“ (London, Routledge, 2007), с. 32, 33, със съкращения.

Ленхен е семейният прякор на Хелене Демут – слугиня, наета от семейство Фон Вестфален и изпратена от тях да въведе някакъв ред в хаотичното домакинство на дъщеря им. Хелене скоро ражда незаконен син, кръстен Фредерик Луис Демут. За да се прикрие срамът, той бързо бива изпратен в приемно семейство от работническата класа. Маркс и Енгелс се мъчат да убедят Жени, че Енгелс е бащата, но по всичко изглежда, че нежеланото момче е заченато от самия Маркс.

За да докаже, че е не само джентълмен, владеещ свободно няколко езика и обичащ литературата, музиката и изкуството, но и мъж на действието, Енгелс взема оръжие в ръка по време на антиправителствените бунтове в Германия. Това тревожи родителите му до такава степен, че заплашват да му спрат издръжката, ако не емигрира в Америка за собствена безопасност и за да не позори семейството. Разминавайки се на косъм с ареста, той бяга в Швейцария и оттам договаря компромис – за да не остане без средства, да отиде в Англия и там да менажира една от семейните текстилни фабрики. Връща се в Лондон и заживява в хубава къща в Примроуз Хил, пълна противоположност на жалкия коптор на Маркс. Гребе с пълни шепи пари от предприятието, за да подпомага затруднения си приятел, докато той самият се забавлява с лов на лисици с хора от собствената си заможна компания и организира щедри неделни партита, траещи до малките часове на сутринта.

Жени продължава да се грижи за своя съпруг, Ленхен и децата въпреки хроничния недостиг на средства. Три от тях умират, а едно се ражда мъртво през 1856 г. – все заради недохранване и липса на лечение. Същата година семейството заживява в малко по-прилична квартира в Кентиш Таун, а през 1864 г. се мести още веднъж, благодарение на полученото от нея наследство в размер на 1600 паунда.

1871-ва е годината на френското поражение във френско-пруската война, довело до краткотрайната Парижка комуна⁶. Тя повдига надеждите на европейските социалисти революционери, но само след два месеца е брутално смазана от френските правителствени сили и с пруска помощ. 30 000 души са екзекутирани, а 40 000 хвърлени в затвора, като за много от тях предстои депортиране в наказателни ко-

⁶ 18 март 1871 г. – 28 май 1871 г.

лонии отвъд океана⁷. Въпреки трагичния си край може би именно комуната поражда в главите на Маркс и Енгелс идеята за катастрофално национално поражение, което да създаде хаоса, необходим за революция в Германия. Според тях този етап в социалното развитие на страната им вече е назрял. Още през 1853 г. обсъждат революцията, която да започне в Санкт Петербург и да предизвика гражданска война в Русия – макар това да противоречи на предпоставката от „Манифеста“, че е нужен период на буржоазно общество, преди да се осъществи работническата революция. По онова време буржоазията в Русия все още е оскъдно малцинство, живеещо основно в няколкото по-големи града, разпръснати из необятната империя на Романови.

Поради нередовния си начин на живот и хранене, съчетани с прекомерно пушене, Маркс все по-често страда от безсъние. Прилага самолечение с наркотици, които тогава се купуват свободно. Постоянно влиза в разпри със съмишлениците си, с изключение на Енгелс. Има болезнени циреи, абсцеси и други кожни проблеми, пречещи му да лежи и дори да седи спокойно, проблеми с очите и невралгия. Всичко това предизвиква постоянна раздразнителност, която го отчуждава дори от най-близките му поддръжници⁸. През 1881 г. многострадалната му съпруга умира, а все по-влошаващото се здраве довежда и до собствената му смърт на 14 март 1883 г. Социопатичните нагласи на великия пророк на комунизма стават причина погребението му в гробището „Хайгейт“ да бъде посетено само от девет души⁹. През 1956 г. Комунистическата партия на Великобритания (КПВБ) плаща за грандиозния надгробен камък, под който са преместени тленните му останки, превърнали се в обект на поклонение за намаляващите тълпи от туристи с леви убеждения. Единствената по-светла нотка, която можем да споменем като завършек, е, че след смъртта си през 1895 г. Фридрих Енгелс оставя сравнително щедро завещание на двете оцелели дъщери на Маркс, чиято днешна стойност възлиза приблизително на 2 милиона паунда¹⁰.

⁷ Виж Д. Бойд, „Френският чуждестранен легион“ (Thrupp, Sutton, 2006), с. 150–22.

⁸ Една скорошна диагноза предполага гноен хидраденит.

⁹ Единадесет според някои източници.

¹⁰ Изчислено с помощта на инфлационния калкулатор на централната банка на Великобритания.

Глава 2

КОЙ Е ЛЕНИН?

Град Симбирск е основан на западния бряг на могъщата река Волга през 1648 г., на около 900 километра югоизточно от Москва, на самата граница на тогавашната руска територия. Идеята му е била да приютява няколко хиляди заселници и да служи като база за гарнизон, който да държи на разстояние номадските племена, живеещи отвъд Волга и на изток. Днес няма да го откриете на картата, защото е преименуван на Уляновск, в чест на своя най-прочут син, след неговата смърт през 1924 година. Ленин се ражда в семейството на Иля Николаевич Улянов – уважаван училищен инспектор, издигнал се до чин на дребен дворянин в строго йерархичното царско общество – и съпругата му Мария Александровна Улянова. Безупречната репутация на фамилията е безвъзвратно опетнена само година след смъртта на бащата, през март 1887 г., когато най-големият син Александър е арестуван за заговор с други членове на „Народна воля“ – терористична група от университета в Санкт Петербург – за покушението срещу цар Александър III на прочутия Невски проспект в столицата. Десет от конспираторите са пощадени от бесилото по милост на царя, но 21-годишният Александър Илич не само е използвал познанията си по химия, за да направи „адската машина“, т.е. бомбата за атентата, но и е достатъчно арогантен да изнесе предизвикателна политическа тирада в съда, вместо да моли за живота си. Той и четирима други студенти са обесени в мрачната крепост-затвор Шлиселбург, разположена на остров в Ладожкото езеро – нещо като „Алкатраз“ на Санкт Петербург.

Владимир, 17-годишният брат на Александър, го боготвори, но заляга над учението и месец по-късно завършва с отличие гимназията в Симбирск. Като роднина на екзекутиран терорист не би трябвало да има достъп до следване, но директорът на гимназията, когото покойният Иля е упоменал в завещанието си като покровител на се-